

Тарасян Артем Валерійович, здобувач ступеня вищої освіти бакалавр 6 курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби;
Науковий керівник: Вакулик О. А., викладач кафедри кримінального права, процесу та кримінології Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНСТИТУТУ ЗАТРИМАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Законодавство України передбачає ряд гарантій дотримання прав людини при затриманні, зокрема кримінальний процес містить норму, що ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК) [1]. Кримінальним процесуальним кодексом та іншим законодавством України передбачений дієвий механізм дотримання прав людини при затриманні у кримінальному процесі. Однак є вразлива категорія затриманих, щодо яких не розроблено дієвого захисту прав і свобод в національному законодавстві. Це - жінки, у яких на вихованні знаходяться неповнолітні діти. Взагалі соціальна роль матері передбачає ряд цивільних та сімейних прав та обов'язків щодо неповнолітніх дітей, які повинні здійснюватися особисто [2]. У кримінальному процесі повинні дотримуватися права матері на виховання та піклування про малолітніх дітей, зокрема дітей дошкільного віку. Наприклад, Законом України «Про охорону дитинства» держава гарантує дитині права: на охорону здоров'я; на достатній життєвий рівень; на проживання у сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них; на піклування батьків; на спілкування з батьками. Зазвичай кримінальний процесуальний кодекс містить норму щодо часткового захисту прав дитини у кримінальному процесі: за наявності в обвинуваченого неповнолітніх дітей, які залишилися без нагляду, непрацездатних батьків, баби, діда, прабаби, прадіда, які потребують матеріальної допомоги і залишилися без нагляду,

суд зобов'язаний одночасно з ухваленням вироку порушити окремою ухвалою питання перед службою в справах дітей або відповідним органом опіки та піклування, органом соціального захисту населення про необхідність влаштування цих неповнолітніх, непрацездатних або встановлення над ними опіки чи піклування. Але до моменту ухвалення вироку, зазначені питання в кримінальному процесуальному законодавстві є неврегульованими. А тому уже в протоколі про затримання підозрюваної особи у вчиненні злочину, має бути зазначена інформація про наявність малолітніх дітей та вжиті заходи щодо недопущення залишення без нагляду дітей дошкільного віку. Адже навіть короткочасне залишення дітей без нагляду становить небезпеку для їх життя та здоров'я. Отже, дані про наявність на вихованні у затриманої малолітніх дітей повинні бути виявлені в найкоротший термін та зазначені в протоколі.

У цілому, якщо говорити про кримінальне провадження щодо неповнолітніх в Україні то воно здійснюється у відповідності до Конституції України, Кримінальним кодексом України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема Конвенції ООН про права дитини від 20.11.1989 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. (ст.9), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст. 5).

Відповідно до ст. 37 Конвенції про права дитини, прийнятої 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1989 р. і ратифікованої Верховною Радою України 27.02.1991 року «арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюється згідно з законом та використовується лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу». Говорячи про Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. (ст.9 Пакту) та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст.5 Конвенції) зазначають на необхідності застосування щодо неповнолітніх особливих правил, які відповідають їх віку і правовому статусу. Щодо українського національного законодавства, то воно передбачає особливості застосування до

неповнолітніх заходів процесуального примусу. Згідно до ст. 492 КПК України за наявності необхідних підстав до неповнолітнього з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять може бути застосовано будь-який із запобіжних заходів, передбачених КПК України. При цьому, як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у постанові № 5 від 16.04.2004 року «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх», при обранні запобіжних заходів враховуються стан здоров'я неповнолітнього, його сімейний і матеріальний стан, стосунки з батьками, дієвість існуючого контролю за його поведінкою, вид діяльності, місце проживання, дані про попередні судимості, соціальні зв'язки, схильності, спосіб життя, поведінка під час провадження в цій або іншій кримінальній справі, наявність факторів, обставин чи визнання ним моральних цінностей, які дозволяють прогнозувати його поведінку. Зазначені обставини можуть з'ясовуватися шляхом опитування батьків, опікунів, піклувальників, представників адміністрації за місцем роботи чи навчання неповнолітнього тощо (п.3).

Затримання неповнолітнього як тимчасовий запобіжний захід може застосовуватись до неповнолітнього за умови наявності обґрунтованої підозри або обвинувачення у вчиненні ним тяжкого чи особливо тяжкого злочину та на підставі ухвали слідчого судді, яку останній має право винести: а) за власної ініціативи - у разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, якщо раніше постановлена ухвала про привід неповнолітнього не була виконана; б) задовольняючи подане прокурором або слідчим за погодженням з прокурором в порядку, передбаченому ст.188 КПК України, клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Запобіжні заходи до неповнолітніх застосовуються: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під

час судового провадження - судом за клопотанням прокурора. Але, слід пам'ятати про те, що відповідно до норм КПК України затримання і взяття під варту неповнолітнього негайно сповіщаються його батьки чи особи, які їх замінюють [3].

Отже, процесуальний порядок застосування до неповнолітніх заходів кримінально-процесуального примусу, тобто тимчасового запобіжного заходу у виді затримання в цілому відповідає вимогам міжнародно-правових стандартів у цієї галузі, а також напрямкам державної політики України щодо неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

2. Сімейний кодекс України.
URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

3. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : указ Президента України від 24.05.2011 року № 597/2011 // Урядовий кур'єр. - 2011. - 06.02.06.2011. - № 99